

Yayın Geliş Tarihi: 17.06.2021
Yayına Kabul Tarihi: 31.01.2022
Online Yayın Tarihi: 30.03.2022
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.953827

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 24, Sayı: 1, Yıl: 2022, Sayfa: 223-244
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRK SAĞ DÜŞÜNCESİNDE AYDIN İMGESİ

Bayram KOCA*
Ekin Kadir SELÇUK**

Öz

Türkiye’de Soğuk Savaş’ın yoğun yaşandığı dönem, 1960 ile 1980 yılları arasındadır. Bu süreçte, solcu aydınların kamusal alanda hâkimiyeti olduğu söyleyebilir. Hatta kimi solcu aydınlar, ordudaki bazı subaylarla işbirliği yaparak darbe ile yönetime gelmeye çalışmışlardır. Soğuk Savaş sürecinde solcu aydınların kamusal alandaki etkinliğine tepki olarak Türk sağ aydınlarının örgütlendiğini ve onlara karşı devleti/düzeni korumaya çalıştığını gözlemleriz. Bu çerçevede Soğuk Savaş sürecinde Türk sağ aydınlarının, komünizme karşı bir şekilde konumlandıklarını iddia edebiliriz. Türk Sağ aydınları, kendilerini “yerli ve milli” saymakta, solun ise bu topraklara modernleşme politikaları sonrası “suni ve köksüz” bir şekilde geldiklerini öne sürmektedirler. Türk Sağ aydınları, modernleşme politikaları ve sonrasındaki Kemalist reformlarla Türkiye’de millî kültürün ihmal edildiğini iddia etmekte ve millî kültürdeki bu ihmalden dolayı solun ülkeye girdiğini öne sürmektedir. Bu minvalde sağ düşünce, Soğuk Savaş sürecinde sola karşı millî kültürü güçlendirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmanın amacı, 1960-1980 yılları arası sağ düşüncede “aydın” kavramına dair yaklaşımları ele almaktır. Bu çerçevede Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Cemil Meriç, Mümtaz Turhan, Erol Güngör ve Sabri Ülgener’in aydın kavramına yönelik düşünceleri ele alınacaktır. İlk olarak sağ düşüncede modernleşme, anti-komünizm ve Kemalizm imgesine yer verilecek, sonrasında Türk sağ aydınlarının millî kültürün güçlendirmesine dair düşünceleri tartışılacaktır. Son olarak ise 1970’lerde sağ düşüncenin çatı örgütü olan Aydınlar Ocağı deneyimi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Aydın, Türk Sağ, Türk Solu, Kemalizm, Anti-Komünizm*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Koca, B., Selçuk, E. K. (2022). Soğuk Savaş sürecinde Türk sağ düşüncesinde aydın imgesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (1), 223-244.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-3269-7132, bayramkoca88@gmail.com.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, ORCID: 0000-0003-4978-3635, ekinkadirsalcuk@gmail.com.

IMAGE OF INTELLECTUAL IN THE TURKISH RIGHT THOUGHT DURING THE COLD WAR PROCESS

Abstract

Cold War intensely experienced between 1960 and 1980 in Turkey. In this process, it can be said that leftist intellectuals dominated the public sphere. Some leftist intellectuals even tried to come to power with a military coup by cooperating with some officers in the army. During the Cold War, we observe that Turkish right-wing intellectuals are being organized in response to the activity of left-wing intellectuals in the public sphere and are trying to protect the state/order against them. Turkish right-wing intellectuals consider themselves as "indigenous and national" and claim that the leftists came to these lands by "artificial and rootless" after the modernization policies. Turkish right-wing intellectuals claim that national culture has been neglected through modernization policies and Kemalist reforms in Turkey and assert that the left-wing has entered the country due to this neglect of national culture. In this respect, the right-wing thought tried to strengthen the national culture against the left-wing during the Cold War.

The aim of this study is to examine the approach of the right-wing thought to the concept of "intellectuals" between the years 1960-1980. In this framework, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Cemil Meriç, Mümtaz Turhan, Erol Güngör and Sabri Ülgener's thoughts on the concept of intellectuals will be included. First of all, images of on modernization, anti-communism and Kemalism in the right-wing thought will be given, and then the views of the right-wing intellectuals on strengthening the national culture will be discussed. Finally, the experience of the Intellectuals Hearth (Aydınlar Ocağı), the umbrella organization of right-wing intellectuals in the 1970s, will be discussed.

Keywords: Intellectual, Turkish Right, Turkish Left, Kemalism, Anti-Communism

GİRİŞ

Sağ ve sol kavramlarının Türkiye siyasi tarihinde kabul görüşü ve kullanılmaya başlanması 1960'lerde başlamıştır. Öncesinde bu kavramlar, daha çok "aşırı sağ" ve "aşırı sol"u ifade etmek için kullanılmışlardır. Erken Cumhuriyet dönemine baktığımızda, Kemalizm'in halkçılık anlayışı çerçevesinde halk "sınıfsız imtiyazsız bir kütle" olarak görülmüştür. Bu çerçevede sınıfların olmadığı belirtilmiş ve Ziya Gökalp'in belirttiği üzere "dayanışmacı" bir toplum tahayyül edilmiştir. Hatta Recep Peker'e göre, şefin etrafında toplanan, çıkarları çelişmeyen ve aralarında bir ayrışma söz konusu olmayan bir "ulus" mevcuttur bu dönemde (1984, s. 64). 1960 sonrası Türkiye İşçi Partisi (TİP) kendisini "sosyalist" bir parti olarak tanımlarken, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) "ortanın solunda" olduğunu belirtmiş, Adalet Partisi (AP) lideri Süleyman Demirel CHP "ortanın solunda" ise biz de "ortanın sağındayız" demiştir (1991, s. 17). Böylece Türkiye siyasi hayatında sağ ve sol kavramlarının kullanımı yaygınlaşmıştır. Ayrıca 1960 ile 1980 yılları arası sağ-sol kutuplaşmasının yoğun yaşandığı dönemdir. Soğuk Savaş şartlarında sağ-sol mücadelesinin sertleştiği, hatta yer yer çatıştığını görürüz. Soğuk Savaş'ın ideolojisi şeklinde ele alabileceğimiz anti-komünizm, Türkiye'de

cephleşmeyi arttırmıştır. Türk sağ, kendisini özellikle 1960 sonrası yükselen sola karşıt bir şekilde konumlandırmış ve onlara karşı millî kültürü güçlendirme amacıyla olmuştur. 1960 öncesi, sağ ve sol aydınlar arasında irtibat varken (Birkan, 2018), 1960'la bu iki kesim arasında iletişimin kesildiğini söyleyebiliriz. Bu çalışma sağ-sol kavramlarının yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı ve bu iki kesim arasında kutuplaşmanın yoğun yaşandığı 1960-1980 yılları arasına odaklanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 1960-1980 yılları arası sağ düşüncede “aydın” kavramına dair yürütülen tartışmaları ele almaktır. Yeri geldiğinde diğer sağ düşüncüyü savunan aydınların görüşlerine yer verilmekle birlikte bu çalışmada esas olarak Türk sağ düşünürleri bağlamında Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Mümtaz Turhan, Cemil Meriç, Erol Güngör ve Sabri Ülgener'in görüşlerine yer verilecektir.¹ Ayrıca 1970'lerde sağ düşüncenin çatı örgütü olan Aydınlar Ocağı da ele alınacaktır. Bu çalışmada Türk sağının düşünsel kısmına odaklanılmış ve Türk sağının siyasi kısmı kapsam dışı bırakılmıştır. Genel olarak Türk sağ kendisini “doğal” saymakta, solu ise modernleşme politikaları sonrası ortaya çıkan “suni” bir ideoloji olarak tartışmaktadır. Bu çalışmanın teorik ve tarihsel arka planı kapsamında, Türk sağ ve aydın ilişkisi modernleşme, Kemalizm ve solun yükselişi karşısında sağda artan anti-komünizm tartışmaları ele alınacaktır. Çalışmanın ana bölümünde ise, Türk sağının modernleşme, Kemalizm ve sola bakışına ışık tutulacak ve son da aydın kavramına yüklediği işlevlere yer verilecektir.

TEORİK VE TARİHSEL ARKA PLAN

Çalışmanın teorik ve tarihsel arka planı kısmında, Türk sağ düşüncesinde aydına yüklenen anlam ve “Türk sağ”ın tanımı yapılacak ve solcu entelektüellere karşı sağın esas aydınların kendileri olduğunu öne sürdüğü Aydınlar Ocağı girişiminden bahsedilecektir. Ayrıca modernleşme ve Batılılaşma kavramları ele alınacak, Soğuk Savaş sürecinde solun yükselişine karşılık sağda artan anti-komünizm politikaları tartışılacaktır.

Türk sağ düşüncesinde “aydın”a yaklaşımı ele aldığımızda, aydının düşünsel boyutundan ziyade “işlevi”ne odaklanıldığı görülür. Bu bağlamda Türk sağında aydına yüklenen görev, hakikati aramaktan ziyade toplumu aydınlatması, doğrunun, güzelin bayraktarlığını yapması, bir siyasal programının altyapısını inşa etmesi beklenmektedir (Dellaloğlu, 2020, s. 134). Türk sağında, Virginia Held'in de

¹ Bu çalışmada ele alınacak 6 aydının birçok konuda farklı düşündüklerini ifade etmek gerekir. Örneğin sola yaklaşım konusunda Meriç ve Topçu daha ılımlı iken Kısakürek ve Güngör daha serttir. Ancak bu 6 düşünür, birbirinden farklı olmakla hatta birbirleriyle bazı konularda anlaşamamakla birlikte son kertede sağ düşünce içinde değerlendirilmişlerdir. Soğuk Savaş sürecindeki Türk sağına dair yapılan tespitleri de, ele alınan düşünürlerin bazıları doğrudan ifade etmiş, bazıları da en azından reddetmemiştir. Bu çalışmada Türk sağının aydına bakışının çerçevesini ortaya koymak için kimi yanlışlamaları göze almak pahasına genellemelere gidilmiştir.

belirttiği gibi, aydının zihinsel faaliyetinden ziyade toplumsallığı ön plana çıkar. Topluma şekil vermek ve ona yol göstermek onun başlıca görevidir (Held, 1983, s. 576). Zygmunt Bauman, Aydınlanma Çağı'yla oluşan ve düzeni sağlama amacıyla olan “yasa koyucu aydının” toplumu disipline etme, eğitime, terbiye etme, iyileştirme, cezalandırma rolünü kendisinde gördüğünü belirtir (2003: 135). Dolayısıyla Türk sağ düşüncesinde aydının Bauman'ın tanımlamasıyla “yasa koyucu aydın” olmayı hedeflediği söylenebilir.

Türk sağ düşüncesinde, Türkiye'nin gerçek tabanının sağ ideoloji olduğu öne sürülmüştür. Sağ, Türkiye'de doğal ve olması gereken şekilde ele alınmıştır. Beşir Ayvazoğlu sağ, Türkiye'nin “asıl kütlesi” şeklinde tanımlamıştır (1991, s. 32). Benzer şekilde Hasan Bülent Kahraman da sağın Türkiye'nin gerçek tabanı olduğunu, kırsal alandan kentlere kadar sağ ideolojinin belirleyici olduğunu dile getirmiştir (1995, s. 23). Sağ düşünce solun Türkiye'nin doğallığını ve normallliğini bozmaya çalıştığını iddia etmiştir. Bu çerçevede Türkiye'de sağ düşüncenin temel özelliklerinden biri olarak sol karşıtlığı olduğunu söyleyebiliriz. Türk sağındaki bu sol karşıtlığı, 1960'lar ve 70'lerde yükselen sola karşı gelişmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde özellikle 1960'lar ve 70'lerde solun entelektüel alanda hâkimiyeti olduğu söylenebilir. Bu dönemde Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı, Ruhi Su, Tarık Ziya Ekinci, İsmail Beşikçi, Abidin Dino gibi solcu entelektüellerin kamusal alanın belirlenmesinde önemli etkileri vardı. Hatta entelektüellik solculuğa ilişkin sayılır ki bundan dolayı Türk sağ aydınlarının anti-entelektüel yapıda oldukları söylenebilir. Taha Akyol, Türk sağının entelektüel bir ikame olarak dinin kuvvetli meşrulaştırıcılığına başvurduğunu ve sol karşısındaki entelektüel eksiliğini bu şekilde gidermeye çalıştığını söylemiştir (1991, s. 224). Benzer şekilde Beşir Ayvazoğlu da “fikri liderlere bir mürit sadakati ve teslimiyetiyle bağlanmak, onların fikirlerini geliştirip yeni ufuklara açılmak yerine, değişmez hakikatlermiş gibi benimseyip ‘vird’ haline getirme”nin tekke terbiyesinden sağa miras kaldığını belirtir ve bunun sağda serbest düşüncenin önüne dikildiğini iddia etmiştir (1991, s. 37). Başka bir ifadeyle bu iki düşünür, Türk sağının entelektüel gelişiminde ve anti-entelektüel bir veçheye sahip olmasında dinin etkili olduğunu söylemiştir. Tanıl Bora ise Türk sağ aydınlarının anti-entelektüel veçhesiyle Batı karşısında duyduğu hasedi ve kini komünizme aktardığını öne sürmüştür (2012, s. 17).

Sağ düşüncede aydınların neden solculuğu seçtiği tartışılmıştır. Sabri Ülgener aydınlarla dair tartışma yürüttüğü *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler* adlı kitabında Türkiye'de aydınların solcu ve anti-kapitalist olmasına dair görüşlerini şu şekilde belirtmiştir (2006, s. 112-121): Ona göre, bilinen sistemler arasında kapitalizme saldırı riskinin ve maliyetinin en az olması, kapitalizmi hedef haline getirmektedir. Ayrıca kapitalizmin demokrasi, liberalizm ve insan haklarıyla beraber geliştiği ve eleştiriye tahammülünün olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda kapitalist düzende anti-kapitalist olmanın mümkün, komünist sistemde ise anti-komünist olmanın gayri mümkün olduğunu ima etmiştir. Ayrıca aydınların

kapitalist sistemde anti-kapitalist duruş sergileyerek işçi sınıfı ve genç kesim nazarında prim elde ettiğini, böylece anti-kapitalist olmanın kişisel tatmine izin verdiğini öne sürmüştür. Üstelik Marksizm'in "bilimsel" oluşu aydınları cezbetmiştir. Bu gerekçelerden dolayı Ülgener, Türkiye'de aydınların kahir ekseriyetinin anti-kapitalist ve solcu olduğunu söylemiştir.

Türk sağ aydınları, solun kamusal alandaki hegemonyasını yıkmak ve millî kültürü güçlendirmek amacıyla Aydınlar Ocağı'nı kurmuşlardır. Bu yapı, Aydınlar Kulübü adı altında 1962-1965 yılları arasında faaliyet göstermiş, 17 Mayıs 1970'de ise İbrahim Kafesoğlu başkanlığında Aydınlar Ocağı adıyla örgütlenmiştir. Erol Güngör, Ahmet Kabaklı, Nevzat Yalçın, Muharrem Ergin gibi sağ düşüncenin önemli aydınları bu ocak içerisinde faaliyet yürütmüşlerdir. Ayrıca ocağın ismini de Necip Fazıl Kısakürek önermiştir. Süleyman Yalçın, solun azgınlaştığı şartlarda Türk milletinin tarihi misyonuna sahip çıkmak için bu ocağı kurduklarını belirtir (1991, s. 103). Kitleselleşme gibi amacı olmayan bu ocak, sol karşısında Türkiye'nin gerçek aydınlarının kendileri olduklarını öne sürmüşlerdir.

Türk sağ, Türkiye siyasetinde sağ düşüncüyü savunan aydınların aktif olması gerektiğine inanmışlardır. Özellikle solun "tehlikeli" olduğu Soğuk Savaş şartlarında solla mücadelede ve millî kültürün güçlendirilmesinde önemli rol oynayacaklarını düşünüyorlardır. Onlara göre siyasetin ve aydının çözmesi gereken ilk sorun, "tarih, değerler ve benlik" algısı ya da kısaca "kültür politikaları"dır (Aytürk ve Bora, 2020, s. 320). Sağ düşüncüyü savunan aydınlar, "yerli ve millî" olan sağa karşı, devlet eliyle modernleşme politikaları ve sonrasında Kemalizm'le, "evrenselci ve suni" solun çıkartıldığını öne sürmektedir. Sağ düşünce, modernleşme politikalarını ve Kemalizm'i, Türkiye'yi millî değerlerinden kopardığı ve sola zemin hazırladığı gerekçeleriyle eleştirmektedir.²

Daha öncesinde uygulansa da Osmanlı'da modernleşme politikaları, Tanzimat Fermanı'yla (1839) sistematik olarak uygulanmaya başlanmıştır. Modernleşmeyle birlikte hukuk, siyaset, kamu yönetimi gibi birçok alanda bütünlüklü reformlar uygulanmıştır. Ancak Cumhuriyet'e geçişle birlikte modernleşme politikalarında kırılma yaşanmıştır. Ayşe Kadioğlu, Osmanlı'daki modernleşmenin "nizam için terakki" şeklinde iken, Cumhuriyet'le birlikte "terakki için nizam" anlayışının benimsendiğini ifade eder (1999, s. 27). Daha açık ifadeyle modernleşme, Osmanlı'da devletin bekasını sağlamak için *araçken*, Cumhuriyet'le birlikte *amaç* haline gelmiş, radikalleşmiştir. Türk sağ, Kemalizm'in uyguladığı modernleşme politikalarını "Batılı ülkeler gibi olma" şeklinde değerlendirmekte ve bu sebeple *Batılılaşma* olarak adlandırmaktadır.

² Burada Kemalizm'den kast edilen, sol-Kemalizm'dir. Kemalizm'i kabaca sağ-Kemalizm ve sol-Kemalizm olarak iki ayırabiliriz. 1930'larda Kadrocular, 1960'larda ise başta *Yön* dergisi çevresi olmak üzere birçok sol kesim Kemalizm'i soldan yorumlamışlardır. Sağ düşünce, sol-Kemalizm'i eleştirmekle birlikte kendisi de Kemalizm'le ilişkilendirilmiştir. Türk sağ düşünce ve Kemalizm ilişkisi, bu çalışmanın sonuç kısmında tartışılacaktır. Sağ-Kemalizm ve sol-Kemalizm için bkz. Alpkaya (2009) ve Bora ve Taşkın (2009).

Başka bir ifadeyle Batılılaşmayla birlikte Batı'nın hem tekniğinin hem de kültürünün alındığını ifade etmektedir. Buna karşı olarak sağ düşüncede genel olarak Ziya Gökalp'in öne sürdüğü "Batı'nın tekniğini alalım, kültürünü almayalım" anlayışının benimsendiği söylenebilir (1976). Bu bağlamda sağ düşüncede "nizamı" korumak için ölçülü bir şekilde değişim savunulur (Öğün, 2009, s. 540). Ayrıca Batı'nın modernleşme için tek model olmadığını; Japonya örneğinde olduğu üzere hem kendi kültürünün korunabileceğini hem de modernleşebileceğini öne sürerler. Dolayısıyla sağ düşünce, kültürün kaybedildiği *Batılılaşma* yerine kültürün korunduğu *modernleşme* politikalarını savunur. Ancak Türk sağ düşüncesine göre Kemalizm'le birlikte Batılılaşma/ölçüsüz modernleşme gerçekleşmiş, özellikle laiklik politikaları ve İslâm'ın dışlanmasıyla Türkiye, "millî" kültürünü kaybetmeye başlamıştır. Sağ kesim, Tanzimat Fermanı'yla başlayan ancak Kemalizm'le birlikte doruk noktasına ulaşan Batılılaşmayla millî kimliğin kaybedildiğini düşünmekte, bu çerçevede modernleşme politikalarını ve özellikle Kemalizm'i eleştirmektedir. Tanıl Bora Türk sağ düşüncesinin, solun Batıcılığın açmış olduğu yoldan bu topraklara girdiğini ve komünizmin Batıcılığın en radikal şekli olarak değerlendirdiğini belirtmiştir (2007, s. 255). Dolayısıyla Türk sağında, Batıcılığın radikal şekli olarak yorumlanan komünizm karşıtlığı söz konusudur.

Türkiye'de özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında sistematik olarak anti-komünizm politikalarının uygulandığını söyleyebiliriz. Soğuk Savaş sürecinde Türkiye, Truman Doktrini, Marshall yardımları ve NATO'ya üye olması sonrası, Batı blokunda yer almıştır. Oral Sander'in de belirttiği üzere, Amerika'nın dış politikası Truman Doktrini'yle anti-komünizm temelli hale gelmiştir (2007, s. 257). Türkiye'de de ilk komünist yayınlar, Amerikan kaynaklarından çeviriyle oluşmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sürecinde Türk sağında yoğun bir şekilde anti-komünizmin olduğunu söyleyebiliriz. Türk sağı, genel olarak komünistlerin "mülkiyeti, dini, aile"yi yani "devletin bekası"ni tehdit ettiğini öne sürmüş, onları "Allahsız, vatansız, namussuz" olarak yaftalamıştır (Koca, 2017, s. 548). "Devletin bekasına" yönelik her çıkışı da "endişeli" ve "pragmatik" bir şekilde komünistlerle ilişkilendirmişlerdir (Taşkın, 2008). Ayrıca Türk sağı, anti-komünizm vurgusuyla devlet nezdinde meşruiyet elde etme imkânı bulmuş; özellikle ordu ile anti-komünizm politikalarıyla ortaklaşmıştır. Türkiye'de anti-komünizmin yoğun olarak uygulandığı dönem solun yükselişte olduğu 1960 ile 1980 yılları arasındadır.

1960'larda, özellikle 1961 Anayasası'nın³ sağladığı özgürlük ortamında TİP, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF), Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)/Tüm Öğretmenler

³ Türk sağı aydınları, 27 Mayıs sonrası hazırlanan 1961 Anayasası'nı solun önünü açmakla itham etmişlerdir. Ayrıca bu anayasa, Millî Güvenlik Kurulu, Anayasa Mahkemesi, Devlet Planlama Teşkilatı ve Cumhuriyet Senatosu gibi kurumlarla yürütmeyi sınırlamakta, aydınların devletteki rolünü arttırmakta ki bunlardan dolayı sağ kesim tarafından "aydın tekeline" izin veren anayasa şeklinde yorumlanmaktadır (Dede, 2017, s. 841).

Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) gibi sol yapılar, *Yön, Devrim, Ant* gibi sol yayınlar faaliyet yürütürler. Soğuk Savaş sürecinde sol, genel olarak modernleşme politikalarını, Kemalizm'i, 27 Mayıs'ı⁴ ve 1961 Anayasası'nı sahiplenmiştir. 1960'larda hem TİP hem de Millî Demokratik Devrim⁵ (MDD) teorisini savunanlar, Kurtuluş Savaşı'nı bağımsızlıkçı, anti-emperyal ve anti-feodal müdahale olarak yorumlamaktaydılar. Ayrıca bu süreçte Kemalizm, gericiğe karşı modernist ve laisist gelenek olarak sahiplenilir (Bora, 2017, s. 164). TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Atatürkçü olduklarını ilan eder. Nitekim TİP programı da sosyalizm ile Kemalizm'in birleşiminden oluşmaktadır (Şener, 2008, s. 367). TİP, 1961 Anayasası'nı da olumlar hatta bu anayasanın sosyalizme açık olduğunu öne sürer (Boran, 1968, s. 269; Sezer-Şanlı, s. 33). Bu çerçevede anayasayı dinamik bir şekilde yorumlayarak parlamenter sistem aracılığıyla sosyalizme geçmeyi hedeflemişlerdir. MDD'ciler ise Kemalizm'in millî bir demokratik devrim olduğunu ancak yarım kaldığını öne sürmekte, kendilerine de Kemalizm'in yarım bıraktığı Millî Demokratik Devrimi tamamlama misyonu yüklemektedirler. Hatta Kemalizm'in kültür reformunu (üst yapı) gerçekleştirdiğini kendilerinin ise ekonomik reformları (altyapı) gerçekleştireceklerini söylerler (Bora, 2017, s. 165). 27 Mayıs'ı da Kemalist devrime imkân sağlaması çerçevesinde olumlarlar. Türk sağ düşünürleri ise 1960'lar ve 1970'ler boyunca solun yükselişine karşı mücadeleye girişirler. Bu bağlamda Türk sağ düşünürlerin özellikle Soğuk Savaş sürecinde sola karşı reaksiyoner olduğunu söyleyebiliriz.

Sağ düşünce Kemalizm'i eleştirmekle birlikte Kemalizm'in sol tarafından "kullanılmasına" da karşı çıkmıştır. Erol Güngör, solcuların memleketeye yaptıkları "asıl kötülüğün", Atatürk'ü istismar etmekten ziyade "doğru düşünceye çelme takan korkunç bir zihniyeti temsil" etmek olduğunu söylemiştir (1996, s. 305). Daha açık bir ifadeyle solcuların menfaatleri neyi gerektiriyorsa ona göre fetva uydurduğu ve altına da Atatürk ismini yazdıklarını belirtmiştir. Benzer şekilde Mümtaz Turhan da aydınların laikliği, inkılapçılığı ve devletçiliği yanlış

⁴ 27 Mayıs 1960 Darbesi, kimi solcu aydınlarca "ikinci kurtuluş" ya da "ikinci cumhuriyet" in başlangıcı olarak sayılmıştır. Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ertesi günü Cemal Gürsel'e tebrik telgrafi çekmiştir. Sonrasında Millî Birlik Komitesi'ne yazdığı mektupta, "ikinci kuvayı millîye seferberliğini" ileri sürmüş ve "gerçek halkçılık programı"nın uygulanmasını istemiştir (Aydinoğlu, 2007, s. 54). Benzer şekilde Mehmet Ali Aybar ve Mihri Belli de MBK'nın "toprak reformu" yapması gerektiğini belirterek, 27 Mayıs'a yön vermek istemişlerdir.

⁵ MDD teorisi, burjuva devrimini gerçekleştirilmemiş üçüncü dünya ülkelerinde aşamalı devrimi öngören Marksist devrim kuramıdır. Buna göre, işçi sınıfının güçsüz olduğu ülkelerde "zinde güçler" olarak adlandırılan "asker-sivil zümre" iktidarı ele alacak; kapitalist olmayan kalkınma yolundan ülkeyi kalkındırarak ve sonrasında sosyalizme geçilecektir. Soğuk Savaş sürecinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), geri kalmış ülkelerde MDD teorisini destekliyordu (Çulhaoğlu, 2019, s. 265). Ayrıca Abdülnasır öncülüğündeki Mısır da MDD'cilere esin kaynağı oluyordu. Türkiye'de 9 Mart 1971'de Doğan Avcıoğlu, Cemal Madanoğlu gibi kişiler ordudaki bazı isimlerle işbirliği yaparak sol bir darbe yapmak istemiş ancak başarılı olamamışlardır.

yorumlayarak Atatürk ilkeleri adı altında sosyalizmi savunduğunu söylemiştir (Yılmaz, 2008, s. 558). Kısaca sol kesimin Atatürk'ü istediği gibi kullanmalarına itiraz etmişlerdir. Soğuk Savaş sürecinde solcular Atatürk'ü kullanmakla itham edilirken, sağ kesim de solla mücadelede Atatürk'ten faydalanmışlardır. Atatürk'e atfedilen “Türk âleminin en büyük düşmanı komünizmdir. Her görüldüğü yerde ezilmelidir.”⁶ sözleri, sağ tarafından sola karşı sık sık kullanılmış, özellikle Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin (KMD) yayınlarında yer almıştır (Meşe, 2016). Böylece sağ düşünce, komünizmin Türk milletinin düşmanı olduğunu Atatürk'le temellendirerek açıklamaya çalışmıştır. Güngör ayrıca, Kemalizm'i sol bir şekilde yansıtan başta İlhan Selçuk olmak üzere *Yön* dergisi ve çevresini “entelektüelist” olarak adlandırmıştır. Bürokratik zihniyette olmalarından dolayı bu kesimin sosyalist fikirlere yaklaştığını, iktidar ve itibar arzularını tatmin etmek için sol fikirleri savunduğunu öne sürer. Güngör, entelektüelistlerin devletçi, sosyalist ve komünist eğilimlere sahip olmasının esas gerekçesi olarak kısa yoldan iktidar arayışı olduğunu, zira “kabiliyetin ve rekabetin hüküm sürdüğü serbest mesleklerde ve özel sektörde” başarılı olamayacaklarını belirterek onları eleştirmiştir (Taşkın, 2019, s. 194-195). Ayrıca sağ düşünce, özellikle 1960'larda kimi solcuların Üçüncü Dünyacı MDD teorisini savunmalarına itiraz etmiş zira Türkiye'nin “muhteşem” Osmanlı geçmişinden dolayı dünya klasmanında üçüncü değil, birinci ligde olduklarını öne sürmüştür (Taşkın, 2019, s. 165). Bu kesimin 9 Mart 1971'de sol bir askeri cunta ile iktidarı ele almaya çalışmasına karşı çıkmış ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nı da sol askeri cuntayı engellediği için alkışlamıştır. Sağ kesim, eğer sol darbe yaparsa, 12 Mart'a imza koyan Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın belirttiği gibi, 27 Mayıs gibi değil, 1917'deki Rus sosyalist devrimi gibi olacağını düşünmektedir (Batur, 1985, s. 134). Dolayısıyla sağ düşünce, solun darbe yapması halinde Türkiye'nin sosyalist sisteme geçeceğini düşünmektedir. Sağa göre 12 Mart'la Türk ordusu devrimcilerin maskesini düşürmüş, “Türk ordusuna karşı Mao ordusu, Lenin ordusu gibi isimler altında savaşma cüretini gösteren profesyonel hırsız ve katiller güruhu” ifşa olmuştur (Akıncı, 2008, s. 209).

Soğuk Savaş sürecinde Türk sağı aydınları, millî kültürü yıprattığını öne sürdüğü sola karşı, halkı komünizme karşı bilinçlendirme faaliyetleri yürütmüşlerdir. Mümtaz Turhan, Fethi Tevetoğlu, Necip Fazıl Kısakürek, İlhan Darendelioğlu gibi Türk sağı aydınları, Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) ve KMD'nin düzenlediği konferanslarda gençler başta olmak üzere milleti komünizme karşı “bilinçlendirmeye” ve “uyanık” olmaya çağırılmışlardır. Ayrıca bu dönemde anti-komünist çizgide *Millî Yol, Toprak, Yeniden Millî Mücadele, Millî Hareket, Büyük Doğu, Hareket* gibi birçok gazete/dergi yayımlanmıştır. Bunların yanı sıra İlhan Darendelioğlu *Türkiye'de Komünist Hareketleri* (1962), Fethi Tevetoğlu *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler* (1967), Aclan Sayılğan

⁶ Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözü, hazırlanmakta olan bir lise son sınıf kitabı üzerine kendi el yazısıyla yazdığı iddia edilmiş ancak bu sözün ve el yazısının doğru olmadığına dair tepkiler gelmiş ve bu tartışma kamuoyunu meşgul etmiştir (Koca, 2017, s. 561).

Solun 94 Yılı (1968) gibi “düşman” olan solu tanımaya yönelik kitaplar yayımlamışlardır. Güngör, komünizmi düşünceye vurulmuş tutsaklık olarak tanımlamıştır (Ergüç, 2013, s. 115). Kısakürek ise, solu sindirmenin yetmeyeceğini komünistler “ezmek gerektiğini” vurgulamıştır (2009, s. 150). Bu süreçte sağın farklı kesimlerinin anti-sol çerçevesinde MTTB, KMD, Aydınlar Ocağı gibi yapılarda bir araya geldiğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede Soğuk Savaş sürecinde anti-komünizmin Türk sağı aydınlarını bir araya getiren bir işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz.

SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRK SAĞ DÜŞÜNCESİNDE “AYDIN” İMGESİ

Bu kısımda Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Mümtaz Turhan, Cemil Meriç, Erol Güngör ve Sabri Ülgener başta olmak üzere sağ düşünceyi savunan aydınların modernleşme ve Kemalizm eleştirileri ele alınacak sonrasında da bu düşünürlerin “aydın” anlayışı tartışılacaktır. Son olarak ise Aydınlar Ocağı deneyimi üzerinde durulacaktır.

Sağ kesim içerisinde modernleşme politikalarına ve Kemalizm’e karşı çıkanların başında Necip Fazıl Kısakürek gelir (2017): Kısakürek, Tek-Parti iktidarı devam ederken, 1943 yılında çıkarmaya başladığı *Büyük Doğu* dergisiyle modernleşme politikalarını ve Kemalizm’i eleştirmiştir. Tanzimat’la başlayan “köksüz ve kısır” modernleşme politikalarıyla Doğu’nun kaybedildiğini, Batı’nın da bulunamadığını öne sürer. Ona göre Doğu ile Batı kıyaslamasında büyük olan Doğu’dur -ki çıkardığı derginin adı *Büyük Doğu*’dur- ve Doğu’nun büyüklüğü İslam’dan kaynaklanır. Bu açıdan Kısakürek, modernleşmeyi Doğu-Batı ayrımı üzerinden okumaktadır. Kısakürek, modernleşme politikalarını uygulayanları “çeyrek münevverler” şeklinde damgalar ve onların halktan kopuk olduğunu öne sürer. 1969 yılında yayımladığı *Son Devrin Din Mazlumları* (1976) kitabıyla da Kemalizm’e karşı eleştirisini net bir şekilde dile getirir. “Çeyrek münevverler” öncülüğünde uygulanan suni, taklitçi modernleşme politikalarıyla bu ülkenin “yerli ve millî” insanın “öz yurdunda garip, öz yurdunda parya” olduğunu dile getirmiştir. Bu çerçevede Kısakürek’in “yerli ve millî” “gerçek münevverler”in “öz yurtta” yönetimi ele alması gerektiğini öne sürer.

Kısakürek, “çeyrek münevverlere” karşı *İdeolocya Örgüsü* adlı çalışmasında kendi ideal devlet anlayışının çerçevesini çizer (2017): Bu ideal devlette “Doğu’yu kaybetmiş, Batı’yı ise bulamamış” “çeyrek münevverler” yerine “yerli ve millî” “gerçek münevverler” aktiftir ve onlar “büyük” olan Doğu’ya yönelmektedirler. Kısakürek, gerçek münevverlerin “baştan başa mankafa ve hiçbir işe yaramaz zoraki ve ukala aydınlar” kalabalığı olmayıp onları gerçek “çilekeş fikir soyluları” olarak tanımlar. 40 ile 60 yaş arası gerçek münevverlerin Yüceler Kurultayı’nı oluşturduğunu belirtir. İdeal devletinin yasama kısmını oluşturan bu kurultay, meclisten farklı olarak üyelerini “halk değil, hak seçmektedir.” Nitekim bu kurultayın reis kürsüsünün arkasında da “Hâkimiyet Hakkındır!” yazmaktadır. Bu bakımdan Kısakürek’in çizdiği ideal sistemde demokrasiye yer yoktur. Ayrıca

devletin ve kanunun bu Yüceler Kurultayı'na ait olduğunu da belirterek ülkenin gerçek sahibinin bu kurultay olduğunu söyler. Bu kurultayın ise 5 yıllığına yürütme erki olarak “Başyüce”yi seçeceğini belirtir. Kısakürek, ideal devletinde Yüceler Kurultayı'nın “vicdanı”, Başyüce'nin ise “irade”yi temsil ettiğini söyler. Bu “ideal devlet”te Yüceler Kurultayı ve Başyüce, kısıtlama olmaksızın her şeyi yapmaya haizdir. Örneğin bu ülkede dans etmek, kumar oynamak ve faiz yasaktır. Bu çerçevede Kısakürek'in “gerçek münevverler”in yönetiminde totaliter bir devlet ideali olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla aydınların kısıt kabul etmeksizin ülkeyi yönettiği, hatta ülkeye şekil de verdiği ideal bir devlet tahayyül eder.

Kısakürek'ten sonra ikinci ele alacağımız Türk sağ düşünürü, Nurettin Topçu'dur. 1939 yılında çıkarmaya başladığı *Hareket* dergisiyle Kemalizm'i açıktan eleştiren ilk sağ düşünceyi savunan aydınlardandır. Topçu, Türklerin 1071'deki Malazgirt Savaşı'yla Anadolu'ya girmesinden itibaren bu topraklarda kendi kültürünü oluşturduğunu ifade etmiştir. Ancak Batılılaşma politikalarıyla bu bin yıllık millî kültürden sıyrılmaya çalışıldığını söylemiştir. Topçu, ülkeyi yöneten kesimin Batı'dan geri kalınmasıyla birlikte “aşağılık duygusu”na kapıldığını ve bu duygudan kurtulmak için Batı taklitçiliğine girildiğini öne sürer (2010, s. 10). Ancak buna rağmen Batı taklitçiliğinin “sefalet, işsizlik ve kudretsizlik” doğurduğunu ve Malazgirt'e dayanan Müslüman Türk kültüründen de geriye sadece iskeletin kaldığını belirtir (Topçu, 2008, s. 164). Bu çerçevede Topçu, millî kültürü yok etmeye çalışmasından dolayı modernleşme politikalarını ve Kemalizm'i eleştirir.

Topçu, tüm bu eleştirileri sonrası, anti-kapitalist çizgideki “Ruhçu sosyalizm” savunusu yapar. İdeal sisteminde adil bölüşüm temelli sınıfsal eşitsizliğin ortadan kalktığı ve özel mülkiyetin kamusallaştığı bir ahlak nizamının çerçevesini çizer. Bununla birlikte kendi sistemiyle komünizm arasında ayrım yapar ve komünizmi eleştirir. Topçu'nun Müslüman-Türk Anadolu kültürünü merkeze alan bu ideal sisteminde aydınların rolü önemlidir. Her şeyden önce demokrasiye şüpheyle yaklaşır zira demokraside “bilenle bilmeyen bir” kabul edilmektedir (2012, s. 125). Ona göre cemiyet içerisinde her zaman cahillerin menfaatçilerin sayısı, olgun ve faziletli insanlardan daha çok olduğundan, demokraside oy çoğunluğunu teşkil eden “aşağı tabaka”nın takdir ve iradesi söz konusudur. Bir bakıma, “devletin bekası”nın “aşağı tabaka”nın insafına bırakılamayacağını ima eder. Topçu, demokrasinin işleme için “her yerde demokrasiyi değerlendirecek ve halka önderlik edecek olgun ve faziletli bir münevver zümre”ye ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür (2012, s. 126). Bu çerçevede Topçu'nun ilimle ahlakın ideallerini birlikte yaşatacak bir “münevverler cumhuriyeti” kurmak istediğini söyleyebiliriz (Kara, 2016, s. 51). Topçu'nun “ahlakçı ve otoriter” bir demokrasinin çerçevesini çizdiği söylenebilir. Topçu, Batılılaşmayla yalnızca “iskeleti” kalan millî kültürü de münevverler öncülüğünde eğitimle diriltmeye çalışır. Ona göre “hakikat ihtirasına sahip, fazilet mücahidi, cemaatin beynine ve kalbine girmiş idealist bir münevver zümreye” terk etmedikçe millî mektebin kurulamayacağını öne sürer (Topçu, 1997, s. 13). Müslüman Türk

mektebinin maarif, metafizik ve ahlak prensiplerini Kuran'dan alacağını ve Anadolu insanının üç bin yıllık kültür ağacını yeşerteceğini söyler. Dolayısıyla Topçu, Müslüman Türk münevverlerin yönetiminde bir "ahlak nizamı" tahayyül eder ve "millî kültürü" yeniden diriltmek hatta şahlandırmak ister.

Cemil Meriç de Doğulu bir devlet olarak tanımladığı Osmanlı'nın kendi mazisini, değerlerini bir kenara bırakarak Batılılaşmaya çalışmasını bir taklitçilik olarak yorumlamaktadır. Batı sosyolojisinin Comte, Durkheim, Marx gibi önde gelen sosyologlarının taklitçisi olmak yerine Farabi, İbn-i Haldun çizgisine dönmeyi önerir. Tanzimat'la birlikte maziden, başka bir ifadeyle Doğu'dan kopulduğunu ancak istikbale bağlanılmadığını belirtir. Modernleşme politikalarında da aydınların önemli rol oynadığını ileri sürer. Osmanlı'daki Batılılaşma ile birlikte ise Türk aydınının dışarıdan düşünce aldığını ve iktidara muhalif olması gerekirken iktidara göre hareket ettiğini şöyle belirtmiştir: "Türk aydını her mevsim bir başka meçhulün sevdalısı. Geçen asrın ortalarında ıslahatçıdır, sonra ihtilalci olur, sonra inkılapçı" (Meriç, 2013b, s. 111). Batılılaşma politikalarının Türk aydını üzerindeki etkisini *Mağaradakiler* (2013b) adlı kitabında Platon'un mağara metaforundan esinle, Türk aydınına yanlış gerçek olarak bilen, gerçeği öğreneni dışlayan ve gerçeği öğrenmek için dışarı çıkmak istemeyen bir şekilde tasvir etmiştir. Bu çerçevede 1923 sonrasındaki dönemden itibaren geçmişle bir kopuşun yaşanmasında ve "maziden vazgeçmiş bir milletin" yaratılmaya çalışılmasında aydınların başat rolü oynadığını belirtmiştir (Lorasdağı ve İnce, 2004, s. 261). Kısaca Meriç, Türk aydınına Batı hayranı anlamına gelen "müstağrip" şeklinde tanımlar ve Tanzimat'tan beri "aldandığını ve aldattığını" dile getirir (2004, s. 51). Dolayısıyla Meriç, modernleşme politikalarını, Kemalizm'i ve bunlarda etkili olan aydınları eleştirir.

Meriç, Doğu toplumunda aydının "müstağrip" olmayı bırakıp kendi toplumunun köklerinden beslenerek düşünce üretmeleri gerektiğini belirtmiş, başka ülkelerden düşünce aktarımının ise işe yaramayacağını öne sürmüştür. Aydınların Batı değerleri olan kültür ve medeniyete karşı Doğu değerleri olan irfan ve umrana yönelmesi gerektiğinin altını çizer. Meriç kültürü Batı'ya özgü bir kavram olarak yorumlayıp şöyle tanımlamaktadır; "çok netameli ve hiçbir zaman berrak bir tarife kavuşturulmamış... kaypaklığı, müphemiyeti ve seyyaliyetiyle Avrupa'nın uydurduğu bir mefhum" (2013a, s. 14). Ayrıca kültürün Batı'nın düşünce sefaletini belgeleyen bir yapıda olduğunu belirtip onu kaypak ve samimiyezsiz olarak görmektedir. Batı, kültürü kendi düşün ve yaşayış tarihi boyunca oluşturmuş olup kendisinin yaşam şeklini temsil etmektedir. Dolayısıyla Meriç, kültürü Batı'ya özgü bir kavram olarak yorumlayıp onun karşısına Doğu'ya ait bir değer olan irfanı yerleştirmektedir. Düşüncenin bütün kutuplarını kucaklayan bir kavram olarak gördüğü irfanın ise ilk olarak kendini tanımakla başladığını belirtmiştir. Ona göre, insanoğlunun has bahçesi olan irfan, insanları ayırmaz bilakis birleştirir. Meriç, kültürü irfana göre katı, fakir ve tek boyutlu bulmaktadır. İrfanı ise insanı insan yapan vasıfların bütünü olarak görmektedir. Ayrıca Meriç kültürü Batı'nın yani *homo economicus*'un kanlı fetihlerini gizlemeye yarayan bir şal olarak

görmektedir. Dolayısıyla Batı kültürün, Doğu ise irfanın yurdu olup kendi tarihsel gelişimleri ve toplum yaşamlarına göre bu kavramlar oluşmuştur. Meriç'te bir diğer çatışan alan ise uygarlık ile umrandır. Medeniyeti yani uygarlığı kültürün bir devamı olarak yorumlayan Meriç, kültürlerin fani olduğunu belirtir. Doğan, büyüyen ve programı kalmadığı için ölen kültürün damarlarındaki kan çekilip medeniyete dönüştüğünü belirtmiştir (Meriç, 2002, s. 96). Medeniyetin büyümesini ne teknolojiye ne de zaferlere bağlı olduğunu belirten yazar, medeniyetin büyümesini kendi kendini tayin etmeye ve kendi kendini biçimlendirmeye bağlamaktadır. Kişi dışı ve objektif olarak yorumladığı Batı'ya ait olan medeniyet kavramının karşısına ise Doğu'ya ait olan umranı koyar. İbn-i Haldun'dan aldığı umran kavramını bir kavmin yaptıklarının ve yarattıklarının bütünü, içtimai ve dini düzen, adetler ve inançlar şeklinde tanımlamıştır (Meriç, 2013a, s. 38). Umran kavramının içine hem bedevi hem de haderi yaşam tarzını koymuştur. Aslında bunu Ferdinand Tönnies'in *Gemeinschaft* (cemaat) ve *Gessellschaft* (cemiyet) kavramları şeklinde yorumlayıp hem modern toplumun maddi hem de geleneksel yapının manevi isteklerini kapsayan bir şekilde yorumladığını belirtebiliriz. Ayrıca umranı tarihi ve insanı bütün olarak ifade eden bir kelime olarak yorumlamıştır. Dolayısıyla umran hem kültürü ve medeniyeti hem de doğunun değerlerini içine almaktadır. Meriç, aydının toplumun kökleriyle bağını güçlendirmesi; kültür yerine irfana, medeniyet yerine ise umrana yönelmesi ve bu minvalde topluma yön vermesi gerektiğini belirtir.

Mümtaz Turhan, diğer Türk sağ düşünürleriyle kıyaslanınca Batılılaşma ve Kemalizm'e dair daha olumlu düşüncelere sahiptir. "Hakiki" Batılılaşmayı ve Kemalizm'i savunur. Bu bakımdan Turhan'ın Türk sağ içinde kendine has bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Turhan, diğer Türk sağ düşünürleri gibi Türkiye'de millî kültürün zayıf olduğuna inanmaktadır. Ancak diğer Türk sağ düşünürleri, "aşırı modernleşmeden" dolayı millî kültürün zayıfladığını öne sürerken Turhan ise, "hakiki Batılılaşma"nın yeterince uygulanmadığından dolayı millî kültürün zayıf olduğunu öne sürer. O, millî kültürün unsurları arasında Batılılaşmayı da sayar, hatta gerekirse Batılılaşmanın önünde engel oluşturabilecek millî kültürün bazı unsurlarının değiştirilmesini dahi öne sürer (Aytürk ve Bora, 2020, s. 321). Bu topraklarda bürokratik "sözde aydınlar"ın yanlış Batılılaşma yolu izlediğini, gereksiz yere halkın örf ve adetlerini değiştirmeye kalktıklarını öne sürmüş, bu durumun da halkın Batılılaşmaya karşı tepki oluşturduğunu söylemiştir (Turhan, 2018, s. 21). Turhan, Batılılaşmak için yapılması gerekenin birinci sınıf "hakiki" aydınlarla Batı'daki zihniyet dönüşümünü gerçekleştirmek olduğunu belirtmiştir.

Turhan *Garpllaşmanın Neresindeyiz?* adlı çalışmasında Türkiye'de millî kültürün zayıf olduğundan bahsetmiş ve bunda sorumluluğu aydınlara yüklemiştir. Türkiye'nin ana davasının millet olmak ve millî kültüre kavuşmak olduğunu belirtir. Ancak Turhan, millî kültür içerisinde Batılılaşmayı da saymış, Türkiye'nin tekrar şahlanması için "hakiki" Batılılaşmanın gerçekleştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Türkiye'nin Batı'dan eksikliğini ilim zihniyeti, objektif değerlendirme, hukuk devleti ve hürriyetler olduğunu belirtiyordu. Batılılaşmak için yeni

müesseselerinin kurulması ve kendi fabrikamızı yapacak duruma gelmemiz gerektiğini söyler (Turhan, 2018, s. 52). Ancak Türkiye'nin Batılılaşamadaki sorumluluğu da halka değil "cahil münevverlere" yükler (Turhan, 2018, ss. 75-83): Ona göre milletler arasında kültür ve medeniyet farklarını doğuran, halk tabakası değil, münevver zümrelerdir. Turhan, Türk halkıyla diğer milletlerin halk tabakaları arasında bilgi bakımından büyük bir farkın bulunmamasına rağmen Türk münevverleriyle Garp münevverleri arasında uçurumlar olduğunu belirtir. Bu çerçevede Batılılaşmak için genel olarak halkın okuma yazma oranını yükseltmek yerine birinci sınıf ilim sahibi münevverler yetiştirmek gerektiğini zira Batı'da okuma yazma oranlarının yüksek olması kalkınmanın sebebi değil, sonucu olduğunu söyler. Sonucu taklit etmek Türkiye'yi kalkındırmayacak, hatta kaynakların yanlış yere harcanmasına neden olacaktır. O halde yapılması gerekenin, kaynakları kalkınmanın motoru olacak olan kadroya ayırmak olduğunu söyler. Üstelik Türk eğitim sisteminin ülkenin ihtiyacı olan birinci sınıf münevverleri yetiştirecek kapasiteye ulaşana kadar bu kesimin Avrupa'da ve Amerika'da yetiştirilmesi gerektiğini söyler. Kısaca Turhan, kalkınmanın kadro işi olduğunu ifade eder ve Türkiye'nin birinci sınıf elit yetiştirmesi gerektiğini altını çizer. Batılılaşmaya gelecek eleştirileri bertaraf etmek ve köylüleri de kalkınmaya dâhil etmek için köylere İlahiyat Liselerinin kurulmasını önerir. Bu liseler hem öğretmen hem de imam yetiştirecek böylece öğretmen-hoca ikiliği ortadan kalkacaktır. Turhan'ın bu önerisi, Kemalizm'in erken Cumhuriyet döneminde imamın yerine öğretmen koymaya çalışması sorunsalını da ortadan kaldırmaya adaydır. Ayrıca bu liselerin münevver-köylü ikiliğini de ortadan kaldıracığını, eğitimle köylülerin münevverlere inanacağını söylemiştir (Turhan, 2018, ss. 123-128). Soğuk Savaş sürecinde Türk sağı aydınları, ekonomiden ziyade kültür politikalarına odaklanırken, solda ise kalkınma teorileri tartışılıyordu. Bu çerçevede Turhan'ın bu kalkınma reçetesi, Soğuk Savaş sürecinde solun kalkınma teorilerine karşı sağdan gelen cevap niteliğindedir (Aytürk ve Bora, 2020, s. 320). Dolayısıyla Turhan, birinci sınıf ilim sahibi münevver bir kadro öncülüğündeki "hakiki" Batılılaşmayla millî kültürün güçleneceğini, millet olmanın "medeni bir cemiyet"le (Bora, 2017, s. 258) mümkün olacağını vurgulamıştır.

Turhan'ın öğrencisi Erol Güngör, hocasından görece ayrılmakta ve aşırı modernleşmeyi ve Kemalizm'i eleştirmektedir. Modernleşmenin kaçınılmaz olduğunu belirten Güngör, bunun ancak kontrollü bir şekilde yapılması gerektiğini söylemiştir. Bununla birlikte Tanzimat'tan itibaren "Batılılaşma" adı altında yapılan uygulamalarla Türk kültürünün zarar gördüğünü ve dış tehditlere açık hale geldiğini söylemiştir. Güngör, inkılapçıların icraatları masa başında düzenlediğini ancak kitap ile hayatın uyumsuz olduğunu farkında olmadıklarını, bu durumun bu topraklardaki kuvvetli ve köklü kültürü parçaladığını öne sürmüştür (2011, s. 8-48). Kemalizm'in de kültür inkılabıyla maneviyat boşluğu yarattığını, komünizmin ise bu boşluktan ülkeye girdiğini dile getirmiştir. Güngör, modernleşme politikalarında "entelektüelist" olarak tarif ettiği aydınların önemli rol oynadığını söyler. "Entelektüelistlerin" bürokraside yer aldığını, bürokratik zihniyetleri

yüzünden de ister istemez sosyalist düşüncelere meyil ettiklerini öne sürer (Güngör, 2011, s. 51). Dolayısıyla Güngör, modernleşme politikalarını eleştirir ve Kemalizm'in Türkiye'de kültürü ihmal ettiğini ve bozduğunu, bunun da solun gelişimine zemin hazırladığını belirtir.

Güngör, aydına millî kültürün inşasında önemli misyon yüklemiştir. Güngör'ün "mutlak modernleşme" ya da Batılılaşma sonrası millî kültürün zayıfladığını ve tehlikelere açık hale geldiğini yukarıda belirtmiştik. O, modernleşmenin kaçınılmaz olduğunun farkında olup geçmişi ve geleceği içine alan kontrollü modernleşmeyi önerir. Böylece "hayat"la ya da kendi "kitap"larıyla uyumlu modernleşme politikalarının uygulanabileceğini söyler. Başka bir ifadeyle toplumdaki "mazi birliği" ile yeniliklere temel bulmanın faydalı olacağını düşünmektedir. Güngör, Türkiye'de en büyük tehlikenin komünizm olduğunu, bunun da iktisadi değil, kültürel sebeplerden kaynaklandığını öne sürer (1996, s. 320). Aydınların sorumluluk bilinciyle "millî kültürü" güçlendirmesi ve halka yayması gerektiğini ifade eder. Sol tehlikeyi önlemek için aydınların devlet aracılığıyla "millî kültür ve şuuru" halka yayabileceğini iddia etmektedir. Bu çerçevede millî ve organik aydınların iktidara gelerek toplumu yukarıdan aşağıya dönüştürmesi gerektiğinin altını çizer. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı aracılığıyla gençler tarafından millî kültürün özümzeneceğini düşünür (Ergüç, 2013, s. 117). Türkiye'nin yerli ve millî kültüre sahip olduğu takdirde, solun ancak marjinal bir boyutta varlık gösterebileceğini düşünmektedir. Dolayısıyla Güngör, komünizme karşı millî kültürü güçlendirerek mücadele edilebileceğini düşünmekte; bunun için de aydınların devlet aracılığıyla yukarıdan aşağıya toplumu yerli ve millî bir çerçevede dönüştürmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Modernleşme politikalarını ve Kemalizm'i eleştirme bağlamında ele alacağımız son sağ düşüncedeki aydın, Sabri Ülgener'dir. Diğer Türk sağ düşünürleri gibi Ülgener de Tanzimat'la birlikte başlayan süreci eleştirir. Batılılaşma politikalarını gerçekleştiren aydınların Türkiye'deki "kütle"ye yabancı olduğunu öne sürer. Bunun sebebi olarak, Türkiye'deki aydınların kütleye üstten bakan ve yanına kolay yaklaşılmayan "bürokratik aydın" olmasını gösterir. Ülgener, Batı'da aydın takımının muharrir, gazeteci ve romancıdan oluşurken Türkiye'de ise vali, müfettiş, kaymakam gibi bürokrat takımından oluştuğunu, bunun da Türkiye'deki aydının Batı'ya kıyasla kütleye yabancı olmasına zemin hazırladığını söyler (2006, s. 102). Halktan kopuk bu kesimin masa başında hazırladığı politikalar ise "yeni bir ceberut idare" yaratmıştır (Yılmaz, 2009, s. 503). Şerif Mardin de Ülgener'in Türk aydınını Batı taklitçisi, devlet merkezli ve yüzeysel gördüğünü ve tenkit işlevini yerine getiremediğini belirtmiştir (1991, s. 260-264). Dolayısıyla Ülgener, Tanzimat'la birlikte etkili olan bürokratik aydını kütleye ve onun kültürüne yabancı olması bağlamında eleştirir.

Ülgener, aydının millî kültürü güçlendirme hususunda önemli olduğunu düşünür. Kemalist ve solcu aydınları "kütle"ye yabancı ve soğuk bir Batılılaşma modeli uygulayarak "yeni bir ceberut idare" yaratmakla eleştirmiştir. Ülgener de

diğer Türk sağ düşünürleriyle benzer şekilde Batılılaşmayı gerekli görmüş ancak “kütle”yle uyumlu bir şekilde değişmeyi savunmuş, kültürün ise güçlendirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ayrıca kontrollü bir şekilde kültür değişimini de desteklemiş, aydınların bu değişikliğe öncülük etmesi gerektiğinin altını çizmiştir: Aydınların işlevi, “kültür değişimine öncülük etmek; değişeni daha popüler ve yaygın hale getirmek; yeni bir zevkin ve üslubun öncülüğünü sürdürmek; halkın politik, sosyal tercihlerini etkilemek” (Ülgener, 2006, s. 91). Aydınların “ses ve söz sahibi” olarak “yığın”ı örf ve adetle uyumlu bir şekilde “yoğurması” gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca aydının dini yönünün güçlü olması gerektiğini, Peygamber’e ve Allah’a yaklaştıkça “gerçek aydın” olacağını vurgulamıştır (Yadigaroglu, 2012, s. 77). Dolayısıyla Ülgener aydının toplumda önemli bir işleve sahip olduğunu söylemiş, millî kültürün geliştirilmesi ve güçlendirilmesinde öncü rol oynaması gerektiğinin altını çizmiştir.

Son olarak Türk sağ düşüncede aydın imgesi çerçevesinde Aydınlar Ocağı girişimi ele alınacaktır. Ocak üyeleri akademisyen ağırlıklı olup konferanslar, seminerler düzenlemiş ve millî kültürü halka yaymaya çalışmışlardır. Ocak, tüzüğünde amacını şu şekilde belirtmiştir: “Millî kültür ve şuuru geliştirmek suretiyle Türk milliyetçiliği fikrini yaymak, millî bünyemizi sarsan fikri buhranı ve mefhumlar anarşisi ile mücadele ederek millî varlığımızı meydana getiren unsurları yaşatıp kuvvetlendirmektir” (Yurttaş-Özcan, 2011, s. 191). Ocağın esas faaliyet alanı, siyasetçileri etkileyerek düşüncelerini özellikle onlara empoze etmektir. Sözelimi toplantılarına konuşmacı olarak davet ettikleri sağ siyasi liderleri; Necmettin Erbakan’ı, Alparslan Türkeş’i, ama özellikle Süleyman Demirel’i, bir seçkinler kulübüne yakışacak şekilde baş başa kalarak etkilemeye çalışmışlardır (Aytürk ve Bora, 2020, s. 322). Bu çerçevede kendilerini “partiler üstü” ve “partiler arası” bir şekilde konumlandırmıştır. Ocağın “partiler üstü”nde kastı elbette ki sağ siyasi partiler olup genel olarak Türk sağının *organik aydını* olmayı istemişlerdir. Aydınlar Ocağı, 1970’lerde sola karşı kurulan Milliyetçi Cephe (MC) hükümetlerinin kurulmasında aktif rol oynamışlardır. Türk sağ aydınları, *Tercüman*, *Ortadoğu* gibi gazetelerde MC hükümetinin kurulmasına dair yazılar kaleme almış hatta sağ partilerin koalisyon kurması için kulis çalışması dahi yürütmüşlerdir (Özcan, 2011, ss. 108-110). MC hükümetinin kurulması için öne sürdükleri genel argüman, 1973 Genel Seçimleri’nde Türk sağının %67 oy aldığı dolayısıyla millî iradenin sağdan yana tecelli ettiğidir. Nitekim ocağın çabalarının de etkisiyle AP, Millî Selamet Partisi (MSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Demokratik Parti’den (DemP) kopan 9 milletvekiliyle Birinci MC Hükümeti kurulmuştur. MC örneğinde de görüldüğü üzere, Aydınlar Ocağı 1970’lerde AP, MSP, MHP, DemP olarak parçalı halde olan Türk sağını sola karşı bir araya getirme işlevi görmüştür. Zira bu kesim, sağın CHP’ye karşı bölünmesinin, ülkeyi komünizm karşısında savunmasız bırakacağına inanıyorlardı.

1970’lerde sağın alternatifi olarak CHP yani sol olup Aydınlar Ocağı, solun iktidar olmamasını istemektedir. Aydınlar Ocağı, özellikle 1970’lerde MDD

teorisi çerçevesinde silahlı mücadeleye girişen sola karşı devletin bekasını koruma dürtüsüyle hareket etmiştir. Bu çerçevede kendilerine sola karşı “düzeni” ve “devletin bekasını” koruma misyonu yüklemişlerdir. Türk sağ genel olarak devleti toplumun üzerinde görmüş, organik aydın misyonu çerçevesinde “güçlü”, “büyük” olarak attettikleri devletin “millî kültürünü” korumaya ve kurtarmaya çalışmışlardır. Türk sağ aydınları, bir zamanlar Osmanlı’nın olduğu gibi “güçlü bir devlet” istiyorlardır. Güven Gürkan Öztan, devletin bekasını sağlamaya çalışmanın, devleti ve devlet geleneğini yüceltmenin Türk sağ aydınlarına “sahte bir entelektüel derinlik” ve itibar bahsettiğini öne sürmüştür (2012, s. 436).

Türk sağ aydınları, yukarıda diğer düşünürlerde de ele aldığımız üzere, devlet eliyle yukarıdan aşağıya toplumu dönüştürme fikrini, görece MC hükümetleriyle elde etmişlerdir. Özellikle Aydınlar Ocağı üyelerinin aktif katılımıyla Millî Eğitim Bakanlığı üzerinde etkili olunmuştur. Ocağın önde gelen üyesi ve başkanlığını da yapacak olan Muharrem Ergin’in belirttiği gibi Millî Eğitim, Türkiye’de bütün meselelerin düğümlendiği yerdir (1975, s. 393). Birinci MC Hükümeti döneminde genel olarak müfredat millî kültür çerçevesinde düzenlenmiştir. “1000 Temel Eser” de millî kültüre uygun bir şekilde değiştirilmiş; “sakıncalı” görünen birçok yerli ve yabancı yazar listeden çıkarılmıştır. Ayrıca eğitim kurumlarında hizmet veren TÖB-DER üyesi pek çok solcu, “sakıncalı” görüldüğü için ya sürülmüş ya da atılmış, yerlerine İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam Hatip Okulları mezunları getirilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı’nın yanı sıra Polis Teşkilatı ve TRT’de de millileştirilmeye gidilmiştir (Öztan, 2020, s. 423). TRT Genel Müdürlüğüne “solcu” İsmail Cem’in yerine Aydınlar Ocağı üyesi Nevzat Yalçıntaş getirilmiş, böylece TRT’de “sakıncalı” programlar yerine millî kültürü destekleyici programlar yayımlamaya başlanmıştır. Dolayısıyla MC döneminde Türk sağ aydınları, eğitim başta olmak üzere genel olarak devlet kurumları aracılığıyla toplumu Batı etkisinden kurtarma ve millileştirme politikalarını uygulama fırsatı yakalamıştır. Bununla birlikte Aydınlar Ocağı, devlet aracılığıyla toplumu değiştirme fırsatını esas olarak 12 Eylül 1980 Darbesiyle bulur. Ocağın geliştirdiği Türk-İslam Sentezi, 12 Eylül yönetimi tarafından komünizme karşı uygulanmaya başlanmıştır. Türk-İslam Senteziyle Türklüğün kapsamına İslam dini de alınmış, böylece Türklük ile Müslümanlık aynı kimliğin iki eşit unsuru halinde kurgulanmış ve Türkiye’nin eğitiminin, kültürünün, iç ve dış siyasetinin bu tanıma göre şekillenmesi amaçlanmıştır (Aytürk ve Bora, 2020, ss. 321-322). Bu çerçevede Türk-İslam Sentezi, “Türk kimliği ve İslam dini terkiğine dayalı anti-komünist hegemonyanın inşası”nı amaçlamıştır (Ergüç, 2020, s. 408).

SONUÇ YERİNE: SAĞ DÜŞÜNCE VE KEMALİZM İLİŞKİSİ

Genel olarak Türk sağ aydınları, Batılılaşmacı ya da (sol) Kemalist aydınların uyguladıkları politikalar sonucunda, millî kültürün bozulduğunu ve solun Türkiye için tehdit haline geldiğini öne sürmüşlerdir. Bu çerçevede Batılılaşmacı/Kemalist aydınları, “bürokratik aydın”, “çeyrek münevver”, “sözde

münevver”, “müstağrip”, “entelektüelist” gibi ifadelerle eleştirmişlerdir. Bununla birlikte Türk sağ modernleşme karşıtı olmayıp aşırı modernleme ya da Batılılaşma karşıtıdır ve tekniğin alındığı ancak kültürün korunduğu “ölçülü” modernleşmeyi desteklemiştir.

Sağ kesim, “devletin bekasını” tehdit ettiğini öne sürdüğü sola karşı Kemalizm’den faydalanmış hatta (sağ) Kemalistlerle ittifak dahi kurmuşlardır. Kurulması sürecinde Aydınlar Ocağı’nın da rol oynadığı Birinci MC Hükümeti’nde sağ-Kemalist çizgide tanımlayabileceğimiz CGP’nin de yer alması buna örnek gösterilebilir. Sağ-Kemalistler, CHP’nin kendisini “ortanın solunda” tanımlamasına tepki olarak partiden ayrılmış, Atatürkçülüğü daha çok milliyetçilik ve devletin bekası üzerinden tanımlamışlardır. Ayrıca Türk sağ aydınları, solun üstüne gidilmesinden dolayı 12 Mart 1971 Muhtırası’nı da 12 Eylül 1980 Darbesi’ni de desteklemişlerdir. Hatta 12 Eylül ile Aydınlar Ocağı’nın hazırladığı Türk-İslam Sentezi devlet eliyle uygulanmaya başlanmıştır. Türk-İslam Sentezi’yle sağ düşünceyle Atatürkçülüğün eklemelendiğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede Soğuk Savaş sürecinde Türk sağ aydınlarında “devletin bekası” temel özelliklerdendir. Bu kavram çerçevesinde orduyla ve sağ-Kemalistlerle sola karşı ittifak yapabilmış ve “devletin bekası” için gerekirse demokrasinin askıya alınması gerektiğini de savunmuşlardır.

Sağ düşünceyi savunan aydınlar, Kemalistleri eleştirmekle birlikte onların erken Cumhuriyet dönemindeki konumlarına imrenmişlerdir. Taşkın, Cumhuriyetin inşa döneminde Kemalist aydınların kendilerini Bauman’ın “yasa koyucu aydın” konumunda gördüklerini, yukarıdan aşağıya toplumu dönüştürdüklerini; bu çerçevede Türk sağ aydınlarının da kendi kültür politikaları doğrultusunda yukarıdan aşağıya toplumu dönüştürmek istediklerini söylemiştir (2019, s. 39-50). Başka bir ifadeyle (sol) Kemalistlerin “bozduğu” milli kültürü, onların yöntemiyle “düzeltmek” istemişlerdir. Bu minvalde sağ düşüncede temel mesele, kültür politikaları olmuştur. Sağ düşünceyi savunan aydınlar, toplumu tabandan tavana örgütlemek yerine devletle işbirliği yaparak yukarıdan aşağıya toplum mühendisliği yapmak istemiş, hatta Soğuk Savaş şartlarında kendilerine “kurtarıcı aydın” misyonu yüklemişlerdir. Dolayısıyla Türk sağının aydına yüklediği anlam, onun zihinsel faaliyetlerinden ziyade toplumdaki “işlevi” olmuştur.

Sağ düşünceyi savunan aydınlar, Soğuk Savaş sürecinde “suni ve köksüz” gördükleri sola karşı “yerli ve milli” aydın çıkarma hedefinde olmuşlardır. Devlete güçlü bir şekilde vurgu yapmış ve kendilerini devletin gerçek sahibi görmüşler; erken Cumhuriyet döneminde muhalifken dahi kendilerini “öz yurdunda parya” olarak düşünmüşlerdir. Sonuç olarak Soğuk Savaş sürecinde sağ düşünceyi savunan aydınlar, devletin *organik aydını* olma amacında olmuş ve sola karşı millî kültürü güçlendirmeyi hedeflemişlerdir.

KAYNAKÇA

Akıncı, Mehmet (2008). *Türk Muhafazakar Düşüncesinde Ana Temalar: 1946-1980 Dönemi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akyol, Taha (1991). Sağın tabanı tavanı yenileşmeye zorluyor. Hıdır Göktaş ve Ruşen Çakır (Der.), *Vatan Millet Pragmatizm Türk Sağında İdeoloji ve Politika* içinde (ss. 217-236). İstanbul: Metis Yayınları.

Alpkaya, Faruk (2009). Bir 20. Yüzyıl Akımı: “Sol Kemalizm”. Ahmet İnsel (Der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Kemalizm* içinde (ss. 477-500). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydınoğlu, Ergun (2007). *Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Versus.

Aytürk, İlker ve Bora, Tanıl (2020). Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasî Düşünceler. Mete Kaan Kaynar (Der.), *Türkiye’nin 1970’li Yılları* içinde (ss. 307-328). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ayvazoğlu, Beşir (1991). Türkiye’de Sağcı Olmak. *Türkiye Günlüğü*, Güz (16): 32-43.

Batur, Muhsin (1985). *Anılar ve Görüşler – “Üç Dönemin Perde Arkası”*. Ankara: Milliyet Yayınları.

Bauman, Zygmunt (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular – Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine*. Kemal Atakay (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Birkan, Tuncay (2018). *Dünya ile Devlet Arasında Türk Muharriri 1930-1960*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bora, Tanıl (2007). Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslâmcı Düşünüşte Negatif Batı İmgesi. Uygur Karabaşoğlu (Der.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Modernleşme ve Batıcılık* içinde (ss. 251-255). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl (2012). Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi. İnci Özkan-Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan (Der.), *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* içinde (ss. 9-28). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl ve Taşkın, Yüksel (2009). Sağ Kemalizm. Ahmet İnsel (Der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – Kemalizm* içinde (ss. 529-545). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl (2017). *Cereyanlar – Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Boran, Behice (1968). *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*. İstanbul: Gün Yayınları.

Çulhaoğlu, Metin (2019). Çetin Altan ve “Onlar Uyanırken”: Birlikte Uyanışın 1967 yılında Çekilmiş Fotoğrafi. Gökhan Atılğan (Der.), *Mühürler-Türkiye Sosyalist hareketinden Eserler* içinde (ss. 255-282). İstanbul: Yordam Yayınları.

Darendelioglu, İlhan (1976). *Türkiye’de Komünist Hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları.

Dede, Kadir (2017). Altmışlı Yılların Anayasal Gündemi ya da Bir Siyasal Özne Olarak 1961 Anayasası. Mete Kaan Kaynar (Der.), *Türkiye’nin 1970’li Yılları* içinde (ss. 809-844). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dellaloğlu, F. Besim (2020). *Poetik ve Politik – Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Demirel, Süleyman (1991). Artık Demokrasiler Tezsizdir. Hıdır Göktaş ve Ruşen Çakır (Der.), *Vatan Millet Pragmatizm Türk Sağında İdeoloji ve Politika* içinde (ss. 15-36). İstanbul: Metin Yayınları.

Ergin, Muharrem (1975). *Türkiye’nin Bugünkü Meseleleri*. İstanbul: Güray Yayıncılık.

Ergüç, Veysel (2013). *Türkiye’de Muhafazakar Milliyetçilik: Erol Güngör Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ergüç, Veysel (2020). Aydınlar Ocağı ve Türk-İslam Sentezi. Der. Mete Kaan Kaynar (Der.), *Türkiye’nin 1970’li Yılları* içinde (ss. 403-414). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gökalp, Ziya (1976). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Güngör, Erol (1996). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötügen Yayınları.

Güngör, Erol (2011). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötügen Yayınları.

Held, Virginia (1983). The Independence of Intellectuals. *The Journal of Philosophy* (ss. 572-582). s. 10 (80).

Kadıoğlu, Ayşe (1999). *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kahraman, Hasan Bülent (1995). *Sağ Türkiye ve Partileri*. Ankara: İmge Kitapevi.

Kara, İsmail (2016). Nurettin Topçu’nun Eserlerinin Teşekkülü ve Yayın Süreçleri Üzerine Birkaç Not. Musa Kazım Arıcan, Mustafa Orçan ve Muhammed Enes Kala (Der.), *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu “Nurettin Topçu Bugün Bize Ne Söyler?”* içinde (ss. 42-52). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Kısakürek, Necip Fazıl (1976). *Son Devrin Din Mazlumları*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, Necip Fazıl (2009). *Konuşmalar*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, Necip Fazıl (2017). *İdeolocya Örgüsü*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Koca, Bayram (2017). Altmışlı Yıllarda Türkiye'de Anti-komünizm: Truman Doktrini'nden Komünizmle Mücadele Dernekleri'ne. Mete Kaan Kaynar (Der.), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde (ss. 545-570). İstanbul: İletişim Yayınları.

Koyuncu-Lorasdağı, Berrin ve Onur-İnce, Hilal (2004). Avrupa Merkezilik Üzerinden Uygarlık Kavramına İki Farklı Bakış: Norbert Elias ve Cemil Meriç. *Doğu Batı*, 29, 243-270.

Mardin, Şerif (1991). "Aydınlar" Konusunda Ülgener ve Bir İzah Denemesi. *Türkiye'de Din ve Siyaset – Makaleler III* içinde (ss. 255-265). İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Cemil (2002). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Cemil (2004). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Cemil (2013a). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Cemil (2013b). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşe, Ertuğrul (2016). *Komünizmle Mücadele Dernekleri - Türk Sağında Antikomünizmin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öğün, Süleyman Seyfi (2009). Türk Muhafazakarlığının Kültürel Politik Kökleri. Ahmet Çiğdem (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Muhafazakarlık* içinde (ss. 539-582). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özcan, Güven Gürkan (2012). Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair. İnci Özcan-Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Özcan (Der.), *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* içinde (ss. 425-458). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özcan, Güven Gürkan (2020). I. Milliyetçi Cephe İktidarında Devletin Zor ve İdeolojik Aygıtlarının Yapılandırılması (1975-1977). Mete Kaan Kaynar (Der.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde (ss. 415-440). İstanbul: İletişim Yayınları.

Peker, Recep (1984). *İnkılap Dersleri*. Ankara: İletişim Yayınları.

Sander, Oral (2007). *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Yayınevi.

Sayılgan, Aclan (1968). Solun 94 Yılı (1871-1965): *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler*. Ankara: Mars Matbaası.

Sezer-Şanlı, Ayşem (2020). Kuramdan Eyleme Akademiden Aktif Siyasete: Behice Boran'ın Aydın Kimliği Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 19-38.

Şener, Mustafa (2008). Türkiye İşçi Partisi. Murat Gültengil (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce – Sol* içinde (ss. 356-375) İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşkın, Yüksel (2008). Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm. Tanıl Bora (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce - Milliyetçilik* (ss. 618-634). İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşkın, Yüksel (2019) *Anti-Komünizmden Kürelleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Tevetoğlu, Fetih (1967). *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Topçu, Nurettin (1997). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Topçu, Nurettin (2008). *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Topçu, Nurettin (2010). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Topçu, Nurettin (2012). *İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Turhan, Mümtaz (2018). *Garplışmanın Neresindeyiz?*. Ankara: Altınordu Yayınları.

Ülgener, Sabri F. (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*. İstanbul: Derin Yayınları.

Yadigaroğlu, Hüseyin (2012). *Sabri F. Ülgener Düşüncesi'nde Aydın Kavramı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yalçın, Süleyman (1991). "Türkiye'nin harp gibi bir buhrana ihtiyacı var", Hıdır Göktaş ve Ruşen Çakır (Der.), *Vatan Millet Pragmatizm Türk Sağında İdeoloji ve Politika*. içinde (ss. 103-112). İstanbul: Metis Yayınları.

Yılmaz, Murat (2008). Mümtaz Turhan. Tanıl Bora (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Milliyetçilik* içinde (ss. 552-578). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, Murat (2009). Sabri Fehmi Ülgener. Ahmet Çiğdem (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Muhafazakarlık* içinde (ss. 490-508). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yurttaş-Özcan, Fatma (2011). *Bir Aydın Hareketi Olarak Aydınlar Ocağı ve Türk Siyasetine Etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.